

12a Jornada Lluís M. de Puig

La instrumentalització de la migració a les fronteres de la Unió Europea: una crítica jurídica al discurs “securitari”

Dra. Maria Esther Jordana Santiago¹

La frontera exterior de la Unió Europea s’ha convertit en un espai on la migració i la seguretat es creuen de maneres cada vegada més complexes, fins al punt que s’ha normalitzat parlar d’*instrumentalització de la migració* com si fos un fenomen nou i inherentment perillós. Aquesta narrativa, que s’ha fet dominant en discursos polítics i jurídics, no només descriu moviments de persones, sinó que els transforma jurídicament: deixen de ser una qüestió de protecció per convertir-se en un problema de seguretat. Aquesta transformació no és innòcua, sinó que comporta riscos importants per als drets fonamentals i els principis del dret internacional i del dret de la UE.

La instrumentalització de la migració —entesa com l’ús dels fluxos migratoris per part d’actors externs com a eina de pressió política— ha contribuït a una percepció de la mobilitat humana com a “crisificada” i inherentment amenaçadora. Aquesta percepció s’ha reflectit en la normativa europea i en les pràctiques estatals. L’anàlisi de la situació concreta dels fets succeïts a diferents zones de la frontera exterior de la UE —com els casos en què Turquia, el Marroc o Bielorrússia han facilitat moviments migratoris posant pressió sobre els estats fronterers de la UE— serveixen per explicitar que la resposta europea ha tendit a integrar l’eix de la *seguretat* com a criteri central, fins i tot quan es tracta de persones que podrien ser titulars de drets de protecció internacional.

El que fa que aquesta qüestió sigui jurídicament rellevant no és només la descripció geopolítica de la instrumentalització, sinó la seva conseqüent reflexió normativa. Quan la Unió i els estats membres encaren la migració des d’un prisma securitari, les normes que tradicionalment estructuren la protecció de les persones migrants —i especialment de les que necessiten protecció internacional— corren el risc de quedar subordinades a consideracions de seguretat. Això col·loca el dret d’asil, el principi de *non-refoulement* i altres garanties en una posició fràgil davant de mesures que podrien justificar limitacions en nom de la preservació de la integritat territorial o de la seguretat pública.

Un dels exemples més clars d’aquesta tensió es troba en el tractament normatiu d’episodis que es perceben com a instrumentalització. En lloc d’abordar aquests moviments de manera centrada en

¹ Professora lectora de l’Àrea de Dret Internacional Públic i Relacions Internacionals de la Universitat de Girona.

l'accés efectiu a procediments d'asil o en la protecció de drets, la reacció sovint se centra en mecanismes de contenció—jurídics, polítics i operatius—que posen l'èmfasi en la mitigació de riscos per als estats membres. Aquest enfocament reflecteix una assimilació del discurs securitari que transcendeix l'àmbit polític i s'infiltra en els marcs legals, com es veu quan s'analitzen instruments europeus com el Reglament sobre crisis i força major, dissenyat per respondre a situacions extraordinàries, incloses crisis migratòries, però que podria servir també com a justificació per a mesures excepcionals amb efectes duradors sobre drets fonamentals.

Una crítica central que sorgeix d'aquest enfocament és que la qualificació de la migració com a amenaça híbrida pot legitimar una reconfiguració silenciosa del marc de protecció internacional. El dret internacional dels refugiats i els drets humans consagren principis com el *non-refoulement* o la prohibició de devolucions col·lectives, que tenen caràcter absolut i no admeten excepcions, ni tan sols davant de pressions geopolítiques o consideracions de seguretat. El risc, per tant, és que, sota la pressió d'un discurs dominat per la securització, aquests principis quedin debilitats en la realitat operativa, fins i tot si romanen formals en una norma escrita.

Aquest canvi és més que un problema de retòrica. Té implicacions profundes per a la identitat normativa de la Unió Europea com a actor global en matèria de drets humans i protecció internacional. Quan les polítiques i les normes europees prioritzen la gestió de la percepció de risc per sobre de l'accés efectiu a la protecció, es crea una paradoxa normativa: la UE afirma compromís amb els seus valors fonamentals però adopta pràctiques que, en la seva implementació, poden contradir aquests mateixos valors. Aquest fenomen, que es manifesta en l'ús de categories com “crisi” o “força major” per justificar polítiques excepcionals, pot erosionar no només la protecció de persones vulnerables, sinó també la coherència i la credibilitat del sistema jurídic europeu en el seu conjunt.

El repte que planteja aquesta situació és doble. D'una banda, hi ha la necessitat de reconèixer i respondre a les realitats geopolítiques complexes que poden influir en els fluxos migratoris. De l'altra, la necessitat d'assegurar que aquesta resposta no dilueixi els principis fonamentals del dret internacional i del dret de la UE. La confrontació o adaptació d'aquests dos pols —seguretat i drets— no ha de ser concebuda com una dicotomia excloent, sinó com una oportunitat per reafirmar que els valors fonamentals no són obstacles, sinó criteris reguladors imprescindibles fins i tot en contextos de tensió.

El debat sobre l'instrumentalització de la migració i la seva regulació normativa, lluny de ser un assumpte marginal o estrictament polític, posa en primer pla preguntes de caràcter doctrinal i jurídic sobre la naturalesa mateixa de l'ordre europeu i la seva capacitat per articular respostes que siguin alhora eficaces i respectuoses amb els drets humans. Si la Unió Europea vol mantenir-se com un model normatiu fort en l'escena internacional, cal una reflexió crítica i rigorosa sobre com es tradueixen les categories polítiques en normes i polítiques concretes, i quin impacte tenen aquestes en la protecció efectiva de persones que es troben en situació de vulnerabilitat.

Aquest text s'amplia en la següent publicació científica:

Jordana Santiago, M. E. (2025). *Crisis migratorias y guerra híbrida en la frontera exterior de la Unión Europea*. Revista Electrónica de Estudios Internacionales, (49), 95-122. Disponible a: <https://doi.org/10.36151/reei.49.04>